

POKÁNÍ A / NEBO SMÍŘENÍ

K biskupskému synodu 1983

Oto Mádr

První přípravný text, který rozvádí téma biskupského synodu 1983, vypadá jako kompromis mezi dvěma koncepcemi. Na první pohled působí sepětí „dvou aspektů téže věci“ (Lineamenta, č. 1) v tématu „Smíření a pokání v poslání církve“ sympaticky. Nepřátelství se nedá překonat, dokud není překonána jeho příčina, hřích. Ale i obráceně: člověk se nezavíjí v hříchu, nesmíří-li se s tím, koho poškodil, a v každém případě s Bohem. (Lineamenta uvádějí ještě další společné rysy.) Docela obecně bychom to mohli vyjádřit takto: Obojímu (pokání i smíření) je společný návrat k dobru.

Při bližším přihlédnutí však není ta věc teoreticky tak jasná a vyvolává i praktické otázky. Hlavně tyto: Je možné tak mnohovrstevnou problematiku redukovat na jednoduchou formuli „Každé porušení harmonie mezi lidmi má jedinou příčinu, hřích, a na její uzdravení existuje jediný lék, pokání“? Z takové redukce by mohla vyplynout jako výtěžek celé práce suma doktrín, norem a výzev, čerpaných ze známých dokumentů, k tomu několik praktických maličkostí na doplnění. Ale poradní grémium reprezentující světový episkopát v období mezi koncily by přece mělo – i když jen konzultativně – prodiskutovat a posoudit do hloubky velké aktuální problémy církve a světa.

Velký dík si zaslouží skutečnost, že sekretariát biskupského synodu nedrží tematickou přípravu „sub secreto“ a neukládá biskupským konferencím „žádné meze“, pokud jde o konzultace. První náčrt programu není uložen, naopak má místní církve spíše povzbudit, aby přednesly své „podněty, rady a informace“ (Lin. 3). Odpovědnost za realizaci budou potom stejně mít místní církve, žijící v tak rozdílných podmínkách.

V následujícím bych chtěl nadhodit několik krátkých poznámek k bodům, které se mi zdají být významné. Myslím, že je nutné:

1. co možná jasně vypracovat strukturu problematiky a formulovat přesné otázky
2. vzít na vědomí celou skutečnost v týmové práci s odborníky.
3. přijímat kritiku a nebát se sebekritiky.

1. Problematika

Nejprve k pojmům:

Smíření je v jádře návrat do stavu dřívějšího míru, dobrého soužití. Podstatný je přitom **vztah** mezi subjekty, ať rovnými nebo ne. Původně dobrý vztah byl porušen, většinou vinou jedné nebo obou stran. Proces smíření by měl začít viník, druhý přijme jeho „pokání“ nebo nepřijme.

K tomu otázka: Může dojít k odcizení popř. k nepřátelství i bez jakékoli viny? Zkušenost to potvrzuje. Denně se můžeme setkat s nedorozuměními nebo intrikami od jiných lidí. Trvale je naše svobodné rozhodování pod vlivem psychického „podzemí pudů“, tísnivých zážitků, snů, superega. Ani v případě skutečně špatného

činu nemusí vždycky jít o osobní vinu, o zlý záměr. Z toho však plyne, že ne každé porušení vztahů pochází z hříchu – „zla, které člověk připustí před Bohem“ (Lin. 7). K hříchu přece náleží svoboda a vztah k Bohu.

Nelze tedy říci, že se každé smíření může uskutečnit pokáním, přinejmenším chápaným církevně. Ve světě, v němž církev považuje za povinnost překonávat nebezpečné rozbroje (Lin. 2), ale je v něm pouze menšinou, nemůžeme operovat s pojmem hřích příliš bezstarostně. Také věcně vzato ten pojem nezahrnuje všechny příčiny rozbrojů, ani těch, které uvádějí Lineamenta (5): nespravedlnosti, egoismus sociálních skupin, různé ideologie, filozofické názory, historické události, náboženské rozpory.

Ještě něco se zdá být důležité. Neměli bychom zapomínat, že re-conciliatio (smíření, obnovení míru) je pouze část celku conciliatio (vytváření společenství, vztahu), což je trvalý proces. Nejde tu o slova, ale o praktické důsledky. Když se soustředíme na **návrat** do dřívějšího dobrého stavu, mimoděk upíráme pozornost především na negativní stránku, na nežádoucí špatný stav. Ale mentalita duchovního „opraváře“ nemůže být přitažlivá pro mladé lidi; není to ostatně křesťanský ideál.

Správný přístup k věci je jiný. Dobré vztahy mezi lidmi a lidskými skupinami nejsou samozřejmost. Je třeba začít od nuly a uskutečňovat kamarádství, lásku atd. s osobním nasazením a trpělivě. Perspektiva růstu je pozitivní: jako tvůrce se cítí mladý člověk jinak než jako údržbář. Tak se dá stále obnovované smíření s Bohem brát pozitivně jako záležitost stálého růstu přátelství s Bohem. Nadto je to autenticky křesťanské.

Pokání je primárně obnovení dobrého svědomí. Vždycky vnitřním odvrácením od zla, většinou napravením reálných škod, často obnovením porušeného vztahu, smířením s lidmi. Takové „pokání“ dělají i mravně poctiví nevěřící.

Věřící navíc vědí, že dobré svědomí nemůže existovat bez smíření s Pánem. Jen v tomto smyslu patří smíření (s Bohem) k pokání. Neplatí to obráceně, neboť i bez pokání se lidé smiřují (Pilát s Herodem!). Redukovat pokání a smíření jen na nadpřirozenou rovinu a nevidět přirozené faktory nepomáhá křesťanskému působení na svět a ztěžuje i smíření v církvi.

Ptejme se tedy znovu: Pokání jako navrácení do status quo ante, reforma, bez dalších horizontů? V době dynamického životního stylu může být takováto nabídka jeden z důvodů, proč není po svátostném pokání „poptávka“. Jinak je tomu s představou stálého duchovního boje a růstu. Ta zapadá dobře do panorámatu současných hodnot; uskutečňovat ve světě dobro (tvořivost), osobní růst (pokrok), budovat nový bratrský svět (solidarita), prožívat hluboké přátelství (intimita). K tomu patří docela organicky pokání. Ví se, že se i mezi přáteli přihodí leccos, ale že nové a nové smíření vztah prohlubuje. Podobně to je vůči Bohu: přechodné odvrácení od něho je možné využít kladně jako prostředku k většímu příklonu k němu, neustálého snažení o ideál, k růstu v lásce.

Co z toho může být užitečné vzhledem k tématu synodu 83, snad z řečeného vyplývá. Kromě toho, aby se jednání příliš nerozředilo, měl by synod stanovit raději jednu pevnou osu. Mám dojem, že současná naléhavá aktuálnost doporučuje smíření.

2. Vidět celou skutečnost

Nikdy není bez rizika, když chceme pojmout věci z jediného, byť nejvyššího hlediska. Případ Galilei a případ Ricci, vedle dalších, zůstávají smutnými historickými skutečnostmi. Také v našem případě je zapotřebí ptát se zkušenosti a vědy. Řada světských oborů už přispěla mnohým užitečným teorií víry a praxi pastorační. Jejich kritika je neméně důležitá.

V našem kontextu to konkrétně znamená, že bychom vlastně měli mluvit o **vině a hříchu** velmi opatrně, dokud toto téma nemáme zpracováno na současné úrovni komplexněji, a to v týmové spolupráci teologů a dalších příslušných odborníků. Ani nejlepší teologie sama nestačí dnes poskytnout celostní obraz, aniž vezme v potaz, co k věci může říci psychologie, sociologie, pedagogika. Dnešní pastorační a duchovní vedení (nebo jakkoli jinak se to dá nazvat) potřebují širší a hlubší poznatky než jen tradiční pravidla. Koneckonců není vyloučeno, že tak získá i dogmatika a magisterium.

Budiž naznačen jeden konkrétní námět z oblasti morálky a pastorační: Praktické rozřídění hříchů a hříšníků a z toho plynoucí potřeba diferencovat způsob, jakým mají konat pokání různá kategorie hříšníků: formální hříšník (buď ze svévolí nebo ze slabosti) – materiální „hříšník“ (z nevědomosti nebo z poslušnosti hlasu svědomí).

3. Sebekritika

Chce-li hierarchická církev – a to na všech stupních – hlásat světu smíření účinně, musí smíření žít. A žít také pokání, poctivě uznat nedostatky svého příkladu. Proto mají mimořádnou cenu (sebe) – kritické analýzy katolicismu A. Görrese a jiných. Vedle různých specifických zvláštností na kněžích, řeholních osobách a zbožných katolících existují také vážnější „ekleziogenní neurózy“. Kolik skrupulantů vyrostlo vlivem intenzivní katecheze a příliš „svědomitých“ zpovědníků!

Ne všechna nešťastná řešení smíme dávat k tíži kněžím, spíše celkovému ovzduší a z něho vyrostlé morální teologii. Pěstovat úzkostné povahy a depresivní ladění v lidech není přece plod radostné zvěsti. Na přehnané normy se sice dá reagovat i útekem před každou osobní odpovědností, ale to není řešení. Tato konstatování na adresu tradiční praxe nechťjí odsuzovat, ale je třeba poznat a přiznat pravdu.

Vůbec, mělo by v církvi být více bratrství, které se snaží o smířování a zvěstuje Boha, který se stal naším bratrem. Ve svátosti smíření je dnešnímu člověku bližší setkávat se s Kristem než s „Bohem Otcem všemohoucím“. Proč ne? A proč také nepodniknout, jak k tomu dává podnět charizmatická obnova, uzdravení dějin církve? A uzdravení osobních životů?

Dost nám toho ještě chybí k úplnému chápání smíření, lépe řečeno dobrého soužití lidí. Obnovit je – spíše nejprve ustavit a potom udržovat – k tomu nestačí ani nejvyšší nadpřirozené motivy, k tomu musíme vytvářet i určité pozemské předpoklady. Například **toleranci**, jeden z nejdůležitějších předpokladů míru ve všech jeho podobách. Všechno úsilí může jít do prázdna, jestliže s tolerancí (a s pluralitou, solidaritou, základní rovností a důstojností) nezačneme výslovně počítat a k ní se hlásit.

V této hodině dějin má církev velkou příležitost a úlohu. Kdo jiný by mohl udělat víc dobrého v tomto rozhádaném světě? Jako tvůrce pokoje však může působit současně i misionářsky. Že bratrské spolubytí ukazuje beze slov cestu ke Kristu, o tom svědčí zkušenost mnoha církví, jejichž členové jsou vystaveni nejrůznějším situacím tísně.

Diakonia 1983/2